

Mihaly Szerovay & Hannu Itkonen

Suomalaisten ja unkarilaisten huippu- jalkapalloilijoiden aseman muutokset 1980-luvulta nykypäiviin (ref.)

Jalkapallon kirjallisesti dokumentoitu historia on satojen vuosien mittainen, mutta modernimuotoisena lajia on pelattu vasta reilut sata vuotta. Lajin emämaasta Englannista laji levisi vanhan mantereen muihin osiin ja myöhemmin merten taakse etenkin Etelä-Amerikkaan. Maantieteellisen leviämisen myötä myös jalkapalloilun harrastajien sosiaalinen koostumus laajeni. 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun aikana laji muuttui yläluokan harrastuksesta työväestön urheiluksi.¹

Jalkapalloilun maantieteellisen leviämisen ja sosiaalisen laajenemisen seurauksena lajista tuli kilpaurheilua, jolloin eri paikkakuntien ja vähitellen myös maiden joukkueet alkoivat kamppailla paremmuudesta. Toiminnan organisointiin tarvittiin järjestöjä. Niinpä 1863 perustettiin ensimmäinen jalkapalloilun kansallinen lajiliitto. Kansainvälinen lajiliitto FIFA perustettiin vuonna 1904.²

Jalkapalloilun harrastuspohjan laajeneminen ja kansainvälistyminen sekä yleisösuosion kasvu loivat edellytyksiä pelaajien ammattilaisuudelle. Englannissa lajia organisoitiin viimeistään 1880-luvulta alkaen ja sittem-

min olympialiikkeeseen vakiintuneesta amatööri-ideaalista poiketen ammattilaisurheiluna.³ Varsinaisen ammattilaisuuden rinnalle luotiin myös piiloammattilaisuutta.⁴ Tosin ammattilaisjalkapalloilun rinnalla lajia on pelattu ja pelataan edelleen myös amatööripelinä. Lajin ammattimaisuutuminen onkin tapahtunut eri maissa poikkeavasti. Tämä tekee maiden välisestä vertailusta erityisen kiinnostavaa.

Kansainvälisen jalkapallo-organisaatio FIFA:n mukaan “ammattilaisiksi luokitellaan pelaaja, joka on allekirjoittanut seuran kanssa sopimuksen ja jolle maksetaan kulut ylittäviä palkkioita hänen jalkapalloaktiiviteeteistaan”⁵. Kaikki muut pelaajat luokitellaan amatööreiksi. Tässä artikkelissa ammattilaispelaajaksi luokitellaan urheilija, joka ansaitsee pääasialliset tulonsa urheilemalla.⁶

Teoreettiset lähtökohdat

Tekstimme kiinnittyy kahteen näkökulmaan. Ensinnäkin tarkasteluamme kehystäjä jalkapalloilun kansainvälistyminen ja globalisoituminen. Globalisaation ymmärrämme tässä yhteydessä kompleksiseksi historialliseksi prosessiksi, jolla on merkittäviä vaikutuksia lokaalin ja globaalien välisiin suhteisiin⁷. Lajin yleisen kansainvälistymisen ja globalisoitumisen lisäksi hyödynnämme Giulianotin ja Robertsonin globalisaation käsitettä. Kyseiset tutkijat ovat kirjoittaneet ”glokaalin kaksisuuntaisuudesta”, mikä merkitsee globaalien ja lokaalien välistä uudenlaista vuorovaikutusta.⁸ Näin ollen käsite tarjoaa mahdollisuuden tarkastella kulttuureissa toteutuvaa samanaikaista prosessien homogenisoitumista ja heterogenisoitumista.

Toiseksi kiinnitämme tarkastelumme figuraatiososiologisiin pohdintoihin. Maguiren mukaan globaalissa urheilufiguraatiossa maat voidaan jakaa ydin-, semiperiferia-, ja periferiamaihin.⁹ Figuraatiososiologian hengessä näemme jalkapalloilun lajikulttuurin olevan jatkuvassa uudelleen muotoutumisen tilassa, johon vaikuttavat sekä yleinen globalisaatio että lajin sisäiset muutokset.¹⁰ Figuraatiososiologian kenttään sijoittuu Dunningin luokittelu jalkapalloammattilaisuuden tyypeistä. Ammattilaisuuden eri muodot viittaavat myös poikkeaviin keskinäisiin riippuvuuksiin ja valtasuhteisiin jalkapallon eri toimijoiden verkostossa, joista tässä artikkelissa keskitytään pelaajien roolin.

Dunning määrittelee yhdeksän ammattilaistyyppiä, joiden konstruointi perustuu muun muassa ammattilaisuuden avoimuuteen ja legitimaatioon sekä taloudellisen tukemisen lähteeseen. Salamyhkäinen, ei-legitiimi ja niin sanottu püloammattilaisuus voi viitata valtion tukemiin urheilijoihin ja seuroihin, toiseksi taloudellinen tuki voi tulla yksityis-sektorin firmojen kautta, kolmanneksi yliopistojen apurahoina ja neljänneksi niin sanottuna ”kenkälaatikkorahana”, jota maksetaan pelaajille pimeästi seuran tuloista. Avoimen ja legitiimin ammattilaisuuden viidessä eri muodossa taloudellinen tuki voi olla peräisin varakkailta mesenaateilta, fanien ja jäsenien varainhankinnasta, pelipäivän tuloista, kaupallisesta toiminnasta kuten sponsorointi- tai mediatuloista.¹¹ Jatkuvan muutoksen seurauksena sellaisten perifeeristen jalkapallomaiden kuten Suomen ja Unkarin jalkapalloa on luonnehtinut eri ajanjaksoina erilaiset ammattilaistyytit ja -käytännöt.

Artikkelissamme emme suuntaa katseita jalkapalloilun pitkään historiaan. Kiinnostuksemme kohdistuu suomalaisten ja unkarilaisten huippujalkapalloilijoiden aseman muutokseen 1980-luvulta nykypäiviin. Päätehtävänämmä on valaista ammattilaisuuden muutosta globaalissa kontekstissa. Jäljitämme erilaisia ammattilaisuuden tasoja sekä sitä, kuinka ne vaikuttavat pelaajien jokapäiväiseen elämään. Amatööriyttä ja ammattilaisuutta emme tarkastele tässä yhteydessä vastakohtina vaan pikemminkin jatkumona.

Perustelemme tutkimustehtäväämme sillä, että aihepiiristä ei ole juuri olemassa sellaista akateemista tutkimusta, jossa olisi otettu lähtökohdaksi viimeaikaiset sosiaaliset, kulttuuriset ja taloudelliset muutokset sekä niiden globaalit vaikutukset kansallisiin jalkapallojärjestelmiin¹². Tosin esimerkiksi Molnar, Doczi, Krausz ja Hadas¹³ ovat kirjoittaneet Unkarin jalkapallon muutoksesta globaalissa kontekstissa sekä pelaajien liikkuvuudesta, mutta sen tarkemmin he eivät ole käsitelleet pelaajien aseman muutoksia. Suomessa muun muassa Itkonen, Nevala ja Heinonen¹⁴ ovat pohtineet jalkapallon kehityksen ja globalisaation suhdetta.

Tavoitteet, menetelmät, aineistot

Artikkelimme tavoitteena on lisätä ymmärrystä jalkapalloilusta globaalissa ja lokaalissa kontekstissa. Näkemyksemme mukaan moninaiset sosi-

aaliset, kulttuuriset ja taloudelliset tekijät ovat muovanneet ja muovaavat perifeerisiä jalkapallokulttuureita. Tarkemmin ilmaistuna artikkelillamme on kaksi tavoitetta. Ensiksi kysymme, kuinka huippujalkapalloilijoiden asema on muuttunut suomalaisessa ja unkarilaisessa jalkapallokulttuurissa? Toiseksi selvitämme, millaisia vaiheita ja eroja suomalaisten ja unkarilaisten huippupelaajien asemassa on ollut 1980-luvulta alkaen?

Keskeisin tutkimusaineistomme koostuu puolistrukturoiduista suomalaisten ja unkarilaisten jalkapallotoimijoiden teemahaastatteluilta. Suomessa haastateltiin 13 ja Unkarissa 14 ammattilais-toimijaa. Haastattelut toteutettiin informanttien äidinkielellä vuosina 2014 ja 2015. Unkarilaishaastateltavien joukkoon lukeutui kolme entistä maajoukkuepelaajaa ja yksi ensimmäisen liigan pelaaja, yksi entinen maajoukkueen valmentaja ja kolme urheilun talousammattilaista. Suomalaisia informantteja olivat yksi aiempi maajoukkuepelaaja sekä kaksi aiempaa ensimmäisen liigan pelaajaa, joista yksi on nykyään valmentaja. Lisäksi haastateltiin yksi sekä Unkarissa että Suomessa korkeimmalla sarjatasolla 1980- ja 1990-luvulla pelannut palloilija. Muita haasteltavia olivat molempien maiden pelaajayhdistysten johtajat. Haastatteluaineisto analysoitiin temaattisesti. Haastattelujen lisäksi olemme hyödyntäneet aineistonomaisesti myös tutkimuskirjallisuutta, mediamateriaalia sekä muita muutosta valaisevia dokumentteja. Toisen kirjoittajan kokemukset puoliammattilais- ja ammattilaispelaajana Unkarin ja Suomen viheriöillä vuosina 2000–2012 ovat lisänneet artikkelissa tarvittavaa ymmärrystä.

Haastatteluaineisto käsiteltiin ja analysoitiin muodostetun koodikehyksen avulla. Tärkeimmiksi pelaajien asemaan liittyviksi teemoiksi nousivat pelaajien jalkapallon ja arkielämän ajankäyttö, pelaajasopimuksiin, palkkoihin ja työllistymisen muotoihin liittyvät hallinnolliset seikat sekä pelaajien liikkuvuus. Tutkimustuloksena muodostettiin edellä mainittujen teemojen perusteella taulukko, joka havainnollistaa huippupelaajien aseman muutoksia Suomessa ja Unkarissa.

Artikkelissamme olemme tehneet tiettyjä rajauksia tarkastelun laajuuden suhteen. Aikarajausta perustelemme kahdella tekijällä. Ensinnäkin kyseinen ajanjakso mahdollistaa niiden tärkeiden ammattilaisjalkapalloilijoiden asemaan liittyvien muutosten tarkastelun, joihin tutkimus ei ole toistaiseksi juurikaan paneutunut. Toiseksi niiden toimijoiden haastattelu, jotka vaikuttivat juuri tarkasteltavana ajanjaksona, tuo tarkasteluun sekä laajuutta että syvyyttä. Myös naisjalkapalloilun ammat-

timaistumisen tutkiminen kyseisenä ajanjaksona tarjoaisi merkittävän tutkimusaiheen. Williams¹⁵ onkin esittänyt, että ensimmäiset naisammattilaiset aloittivat pelaamisensa 1970-luvun alkupuolella. Myös suomalaisten naisjalkapalloilijoiden muuttoliikettä on tutkittu sukupuoli- ja globalisaationäkökulmasta.¹⁶ Naispelaajien ammattilaistuminen Suomessa ja Unkarissa eroaa merkittävästi miespelaajien roolien muutoksista. Keskitymmekin tässä artikkelissa nimenomaisesti miespelaajien asemien muutoksiin. Muuttoliike ei ole tämän artikkelin keskeinen kysymys, joskin sekin on olennainen elementti globalisaatiotarkastelussa. Suomalaisten ja unkarilaisten pelaajien muuttoliikkeestä onkin keskusteltu eri yhteyksissä.

Työntekijöiksi Unkarin liigassa

Unkarin Palloliitto perustettiin vuonna 1901, ja siitä lähtien lähes vuosittain järjestettiin kansallinen jalkapallosarja.¹⁷ Ensimmäiset pääkaupunki Budapestin ulkopuoliset joukkueet osallistuvat pääsarjaan vuonna 1926. Samana vuonna sarja muuttui muutamaksi vuodeksi ammattilaissarjaksi. Myöhemmin aina vuoteen 1989 saakka pelaajat eivät virallisesti saaneet palkkaa, mutta piiloammattilaisuus säilyi vallitsevana käytäntönä aina 1900-luvun alusta lähtien.¹⁸ Maassa on merkittävät jalkapalloperinteet ja lajilla on ollut tärkeä rooli kansallisen identiteetin rakentamisessa. Jalkapallo onkin ollut suosituin urheilulaji, ja maajoukkue on saavuttanut vuosien 1938 ja 1954 Maailmanmestaruuskisoissa hopeamitalin sekä voittanut kolme olympiakultaa. 1970-luvulta lähtien jalkapallon taso on vähitellen heikentynyt, eikä Unkari ole selviytynyt kansainvälisiin arvoturnauksiin vuoden 1986 jälkeen.¹⁹ Kesäkuussa 2015 FIFA-rankingissa Unkarin miesten maajoukkue oli sijalla 42 ja naisten joukkue sijalla 40²⁰.

Dunningin tyypittelyyn perustuen unkarilaista jalkapalloilua voi luonnehtia valtiososialistiseksi ja salamyhkäiseksi ennen vuotta 1989, jolloin siirryttiin sosialismista kapitalismin oloihin. Maassa vallitsi valtiososialismi vuosien 1949–1989 välisenä aikana, jolloin urheilulla oli tärkeä ideologinen rooli. Huippu-urheilua rahoitettiin keskitetysti ja sen autonomi-aa rajoitettiin voimakkaasti. Sosialismin oloissa valtio rahoitti urheilua valtiollisten suuryritysten toimesta. Näiden yritysten yhteydessä toimivat

omat urheiluseurat. Tällaisessa asetelmassa amatööreiksi luokitelluilla urheilijoilla oli valtiovallan takaamat työt eli niin sanotut urheilummatit. Yksi haastatelluista valaisi tilannetta: ”Olin rekisteröity Komlon kaivoksen ja myöhemmin Bekescsaban säilykeruokayhtiön työntekijäksi, mutta voin sanoa olleeni ammattilaisjalkapalloilija”²¹. Kyseinen pelaaja pelasi Unkarin liigassa 1980-luvulla. Pelaajan ansiot perustuivat yhtiön palkkalistoilla olemiseen eli käytännössä piiloammattilaisuuteen. Muunlaisia tapoja maksaa pelaajille olivat ”ruskeat kirjekuoret” ja vilpillinen talouden ylläpito sekä kuntien, valtion ja yritysten myöntämät erilaiset etuisuudet.²²

Vuonna 1989 Unkarin sosialistihallinto romahti ja huippu-urheilun täytyi mukautua avoimeen markkinatalouteen perustuvaan ammattilaisuuteen. Urheilijoiden aseman muuttuminen on ollut pitkälinen ja kompleksinen prosessi. Sosialistisen systeemin jälkeen jalkapalloseurojen on täytynyt hankkia rahoitusta aivan uusista lähteistä ja sopeutua markkinatalouden pelisääntöihin. Uudella poliittis-taloudellisella järjestelmällä ei luonnollisesti ollut selkeää ja toimivaa normistoa koskien urheilijoiden verotusta ja hallintokäytäntöjä. Esimerkiksi tuloverojen maksaminen alkoi vuonna 1988, mikä merkitsi lisärasitusta sekä seuroille että pelaajille. Käytännössä monet piiloammattilaisuuden piirteet säilyivät vallitsevina aina 1990-luvun loppupuolelle saakka.²³ Valtion rahaa virtasi jalkapalloon edelleen esimerkiksi valtio-omisteisten yhtiöiden sponsoritoiminnan kautta. Rahoituksesta oli puutetta, eivätkä monet seurat kyenneet maksamaan verojaan. Samanaikaisesti seuroille kasaantui yhä suurempia velkoja. 1990- ja 2000-luvulla ei ollut harvinaista, etteivät pelaajat saaneet heille sopimuksissa luvattuja palkkioitaan. Seurat velkaantuivat mieluummin pelaajilleen kuin muille kumppaneilleen. Myös tämä kertoo pelaajien heikosta asemasta jalkapallon toimijakentällä. Veronmaksua vältettiin myös maksamalla pelaajille palkkioita kommandiittiyhtiöitä hyödyntäen ja jopa arvopapereina.²⁴ Voidaan jopa sanoa, että ”paikallisen ja globaalin vuorovaikutus tuotti hybridin muodostelman urheilumarkkinoiden organisointiin”²⁵. Tämä systeemi näyttää Dunningin typologiaa ajatellen avoimen ja salamyhkäisen ammattilaistyyppin sekoituksena.

Viimeisen parin vuosikymmenen aikana urheilulainsäädännössä on toteutettu merkittäviä muutoksia. Vuoden 2000 urheilulaissa määriteltiin markkinapohjaisen urheilun kontekstia sekä ammatti- ja amatööripelaajien statuksia. Sääntelyn tavoitteena oli selkeyttää urheiluseurojen, kes-

kusjärjestöjen sekä amatööri- ja ammattiuurheilijoiden keskinäisyyhteitä. Esimerkiksi ammattiuurheilijoiden työllistyminen mahdollistui ainoastaan markkinayritysten toimesta.²⁶

Työllistymismuodot ovat muuttuneet useaan otteeseen. Tällaisia ovat olleet esimerkiksi itsenäinen ammatinharjoittajuus ja työsopimukset. Vuoden 2000 urheilulainsäädännössä sallittiin itsenäinen ammatinharjoittajuus, vaikkakaan normitus ei ollut FIFA:n ja UEFA:n²⁷ säädösten mukainen²⁸. Käytännössä menettely tarkoitti, että pelaajat tarvitsivat kirjanpitäjän apua. Pelaajien täytyi saada kirjanpitoonsa yhä enemmän maksettuja laskuja, jotta he saattoivat maksaa vähemmän veroja. Näin pelaajat pakotettiin tekemään heille aiemmin kuulumattomia tehtäviä.

Pelaajien palkat ovat olleet arka aihe, eikä niistä ole saatavilla virallisia tietoja. Suomessa Jalkapallon Pelaajayhdistys on tehnyt säännöllisiä selvityksiä aiheesta, ja vuodesta 2010 lähtien toimittajat ovat keränneet tiedot verotietoihin perustuen. Nykypäivänä työllistymisen konteksti on siirtynyt läpinäkyvämmälle tasolle. Unkarissa jatkotoimenpiteitä toteutettiin vuodesta 2010 alkaen, kun jalkapallomyönteinen hallitus nousi valtaan. Ammattiuurheilijat ovat voineet hyödyntää erityistä ”ekho-verotusta”²⁹ vuodesta 2014 alkaen. Järjestely tarkoittaa, että työntekijä maksaa veroa 15 % ja työnantaja 20 %. Menettelyllä on kuitenkin myös haittapuolensa, sillä tämänkaltaiseen verotukseen liittyy alentunut sosiaaliturva. Epäselvät pelaajatulot, jolloin pelaajat saavat tuloja ilman ammattilaissopimusta, ovat edelleen tyypillisiä alemmilla sarjatasoilla.³⁰ Lisäksi Unkarissa eri hallitusten urheilupolittisiin ohjelmiin on kirjattu sängen erilaisia linjauksia.

Maahan- ja maastamuutto ovat olennaisia kysymyksiä, kun tarkastellaan huippujalkapalloilijoiden muuttuvaa asemaa. Sosialismin aikaan kansainvälisiä siirtoja rajoitettiin tiukasti. Jopa kotimaiset siirtosopimukset tehtiin usein pelaajia kuulematta. Kansainväliset pelaajasiirot mahdollistuivat Unkarissa osittain vuodesta 1979 alkaen. Aluksi siirtomahdollisuus tarjoutui ainoastaan yli 30-vuotiaille pelaajille.³¹ 1990-luvun maajoukkuevalmentaja Janos Csankin mukaan tämä on eräs olennainen syy unkarilaisten pelaajien heikkoon maineeseen ulkomailla.³² Yksi ulkomailla menestyksen saavuttaneista pelaajista oli Ferencvarosin Tibor Nyilasi, joka siirtyi Itävaltaan vuonna 1983.

Ennen maan vuonna 2004 toteutunutta Euroopan unioniin liittymistä unkarilaisten pelaajien oli sängen hankalaa siirtyä Länsi-Euroopan

joukkueisiin. Epävakaa tilanne hankaloitti myös tasokkaiden ulkomais-
ten pelaajien palkkaamista. Kuuluisa vuoden 1995 Bosman-sääntö, jo-
ka vapautti pelaajan liikkumista, tuli voimaan Unkarissa vuoden 2000
urheilulain yhteydessä. Säännön seurauksena pelaajista, joiden sopimus
loppui, seurat eivät saaneet korvausta, joka tarkoitti seurojen tulojen
menettämistä ja korkeampia palkkoja pelaajille³³. Bosman-sääntö onkin
muotoillut koko Euroopan jalkapallon uudelleen.³⁴

Pelaajien siirtymismahdollisuudet ovat muuttuneet aivan olennaisesti
parin viime vuosikymmenten aikana. Vielä 1980- ja 1990-luvuilla val-
mentajat menivät usein katsomaan haluamiensa pelaajien pelejä paikan
päälle. Pelaajasiirtoihin vaikutti osaltaan myös se, että nykyiseen ver-
rattuna tuolloin oli niukasti TV-otteluita, vähän pelaaja-agentteja, eikä
lainkaan verkossa toimivia tietokantoja. Muutamia pelaaja-agentteja oli
kuitenkin olemassa, joskin he toimivat tiukan valtiollisen säätelyn puit-
teissa.³⁵

Glokaalisti tarkasteltuna Unkarissa on toteutunut ratkaiseva huippu-
pelaajien asemaan vaikuttava jalkapallokulttuurin ja lajin organisoinnin
muutos. Osin muutosta aiheuttivat globaalit prosessit ja osin vuosina
1989–1990 tapahtunut sosialistisen järjestelmän suuri murros³⁶. Näin
ollen unkarilainen jalkapallo-organisaatio nivelti vähitellen osaksi kan-
sainvälistä jalkapallo-organisaatiota. Samalla pelaajien asema muuttui,
mikä ilmeni etenkin pelaajien lisääntyvänä liikkuvuutena ja kirjavoitu-
neena tulonmuodostuksena.

Jalkapalloilijoiden asema Suomessa

Suomeen jalkapalloilu kulkeutui englantilaisten merimiesten mukana
vuoden 1890 tienoilla.³⁷ Suomen Palloliitto perustettiin 1907 ja ensim-
mäisiä kansainvälisiä kilpailukosketuksia oli osallistuminen vuoden 1912
Tukholman olympialaisten jalkapalloturnaukseen. Kansalliseen sarja-
järjestelmään siirryttiin vasta 1930-luvulla, jolloin laji oli levinnyt ranni-
kolta ja suuremmista kaupungeista sisämaahan. Suomessa jalkapalloilu
säilyi monista muista maista poiketen amatöörikäytännöin organisoitu-
na lajina. Jo 1920-luvulla Suomen Palloliiton tekemät linjaukset, joissa
amatööri-jalkapallo asetettiin hallitsevaan asemaan, pönkitti lajin orga-
nisoitinkäytäntöjä eli ei-ammattilaisuutta. Ensimmäinen suomalainen

ammattipelaaja Aulis Rytkönen solmi ammattilaissopimuksen vuonna 1952. Suomalaisen jalkapalloilun kansainvälistyminen ajoittuu 1970- ja 1980-luvuille, jolloin jalkapalloviheriöillä alkoi liikkua lisääntyvässä määrin ammattilaispelaajia. Myös kyvykkäimmät suomalaiset solmivat ammattilaissopimuksia ulkomaalaisten seurojen kanssa.³⁸ Kesäkuussa 2015 FIFA-rankingissa Suomen miesten maajoukkue oli sijalla 78 ja naisten joukkue sijalla 24³⁹.

Veikkausliigan perustamisen Suomessa vuonna 1990 voisi Dunningin näkemykseen tukeutuen nähdä siirtymisenä ammattimaisiin käytäntöihin. Uusissa legituimin professionalismin oloissa seurojen tulot koostuivat entistä enemmän yritysten tuesta ja pääsylipputulosta. Ymmärtääksemme paremmin suomalaisen jalkapallokulttuurin muutosta professionalismin käsitettä on syytä tarkentaa. Tutkailtaessa lähemmin suomalaisia pääsarjatasen joukkueita havaitsemme helposti, kuinka ainoastaan vain muutamat joukkueet ovat perustuneet täysammattilaisuuteen. Niinpä vallitseviksi käytännöiksi seurojen osalta ovatkin vakiintuneet puoliammattilaisuuden eri asteet.⁴⁰

Suomen Palloliiton Jalkapallokirjan mukaan vuonna 1990 pääsarjatasen pelaajista ainoastaan 10 oli ammattipelaajia. Ensimmäisessä divisioonassa pelasi viisi ammattilaista. Useimmat ammattilaiset olivat ulkomalaispelaajia.⁴¹ 1980- ja 1990-luvuilla Valkeakosken Hakassa pelannut Kari Martonen totesikin seuraavasti: ”Jos joku olisi kysynyt noihin aikoihin, mikä on ammattisi, niin kukaan ei olisi vastannut jalkapalloilija. Esimerkiksi minä kerroin ammattini olevan insinööri.”⁴² Tuolloin oli myös tyypillistä, että pelaajat olivat yritysten palkkalistoilla ja saivat jalkapalloilua varten joustoja työajastaan. Esimerkiksi Valkeakosken Hakan ja Myllykosken Pallon kaltaiset joukkueet toimivat kiinteässä yhteydessä paikallisten teollisuusyritysten kanssa. Myöskään pelimatkat eivät olisi onnistuneet ilman yritysten suojeaa suhtautumista. Näin ollen nimenomaan jalkapalloiluun suhtauduttiin yritysjohtoissa sangen myötämielisesti.⁴³ Täytyy kuitenkin lisätä, että esimerkiksi edellä mainitussa Hakassa oli jo 1950-luvun lopussa tyypillistä, että ”palkka tuli Tehtaalta, työtä tehtiin jalkapallon ehdoilla. Pelaajat olivat vähintäänkin puoliammattilaisia.”⁴⁴ Ulkomailta palannut ja HJK:n kanssa pelaaja-valmentajasopimuksen vuonna 1959 tehnyt Aulis Rytkönen sai asunnon ja työpaikan.⁴⁵ Näin Dunningin typologiaa on vaikea hyödyntää 1980-luvun tarkastelussa johtuen ammattilaispelaajien vähäisyydestä. Toisaalta joissakin seuroissa

on ilmaantunut sellaisia piiloammattilaisuuden piirteitä, joissa taloudellinen tuki on ohjautunut firmojen kautta.

Suomessa 1990-luku merkitsi vähittäistä siirtymistä jalkapalloammattilaisuuteen. Etenkin lisääntyvässä määrin ulkomailta hankitut pelaajat olivat täysammattilaisia. Esimerkiksi FC Jazz hankki vuonna 1993 vahvistuksia joukkueeseensa Brasiliasta. Pelaajayhdistyksen toiminnanjohtaja ja entinen Veikkausliigapelaaja Markus Juholan mukaan joukkueet ovat koostuneet päätoimisista, sivutoimisista sekä harrastajapelaajista lajin huippujalkapallosarjoissa, joihin Suomen Palloliitto määritteli seuraavat sarjat: Veikkausliiga, miesten ykkös- ja kakkossarjat sekä naisten liiga ja ykkössarja.⁴⁶

Jalkapallo-organisaation professionaalistumisen myötä ilmaantui aivan uudenlaisia ongelmia. Koska pelaajien neuvotteluasema ei ollut kovinkaan vahva, niin heille ei aina maksettu sopimuksessa luvuttuja korvauksia. Myös sosiaaliturvaan liittyvät kysymykset nousivat esiin. 1990-luvulla jalkapalloilijaprofessio oli heikosti määritelty sekä Unkarissa että Suomessa, joka tarkoitti pelaajien suhteellisen heikkoa asemaa jalkapallofiguraatiossa. Vasta vuonna 1996 Suomessa ryhdyttiin maksamaan joukkueurheilijoille vuosilomakorvauksia. Päätöstä vauhditti asiaa normittanut hovioikeuden päätös. Vuonna 2004 hyväksyttiin yleiset sopimusehdot Veikkausliigaan. Vuonna 2012 säädökset koskivat kaikkia huippujalkapallosarjoja, mikä vahvisti pelaajien oikeudellisen aseman.⁴⁷ Tällaiset päätökset olivat ensimmäisiä askeleita määrittäessä jalkapalloilijoita tavanomaisiin palkansaajiin verrattaviksi ammatinharjoittajiksi.

Monet jalkapalloasiantuntijat ovat pitäneet Helsingin Jalkapalloklubin menestystä UEFA:n Mestarien liigassa vuonna 1998 merkittävänä tekijänä suomalaisen jalkapalloilun ammattimaistumiselle. Huomiota ryhdyttiinkin kiinnittämään entistä enemmän seuraorganisaatioiden toimivuuteen. HJK:ssa tämä merkitsi lisäinvestointeja pelaajahankintoihin. Monet suomalaispelaajat – kuten Sami Hyypiä, Aki Riihilahti ja Antti Niemi – siirtyivät 1990-luvun lopulla ulkomaisiin joukkueisiin. Nämä ”kultaisen sukupolven” pelaajat vaikuttivat osaltaan siihen, että 2000-luvun alun vuosina Suomen sijoitukset UEFA:n ja FIFA:n rankingeissa ovat olleet tähän mennessä kaikkien aikojen parhaimmat.⁴⁸ Samanaikaisesti myös muutamien merkittävien yritysten kiinnostus jalkapalloa kohtaan kasvoi merkittävästi. Vuonna 1997 FIFA myönsi Suomeen ensimmäinen pelaaja-agenttilisenssin. Raha virtasi jalkapalloon myös tv-oikeuksien

myyntituloina.⁴⁹ Nämäkin muutokset kuvastavat jalkapallofiguraation monimuotoisuutta. Talouden vahvistuminen mahdollisti jalkapalloilijoiden palkkaamisen nimenomaan ammattilaisiksi, jolloin myös heidän statusensa oli periaatteessa ammatinharjoittaja. Vuonna 2008 Veikkausliigapelaajista jo 87 % merkitsi ammatikseen jalkapallon.⁵⁰

Pelaajayhdistys profession peilinä

Pelaajayhdistysten organisoituminen on myös oivallinen osoitus ”glokalisaation kaksisuuntaisuudesta”, jossa näyttäytyy samanaikaisesti prosessin homogenisoituminen ja heterogenisoituminen. Toisin sanoen pelaajayhdistysten perustaminen on sinällään kansallisten jalkapallotoimijoiden aktiivinen toimenpide, mutta samalla osa määräysvallasta siirtyy ylemmälle organisaatiotasolle. Selvää on, että ylikansallisen organisaatiotason normittaminen vaikuttaa myös kansallisella tasolla pelaajien asemaan.

Suomalaisen ja unkarilaisen pelaajaorganisoitumisen suhteen on havaittavissa tiettyjä eroavaisuuksia. Pelaajayhdistysten perustaminen kuvastaa hyvin jalkapalloilun ammattimaistumisen eriaikaisuutta. Jalkapalloilun ammattimaistumisen alueellisuudesta viestii jotakin se, että Englantiin jalkapalloammattilaisten organisaatio perustettiin jo vuonna 1907. Ammattilaisjalkapalloilijoiden kansainväliseksi sateenvarjo-organisaatioksi perustettiin vuonna 1965 oma järjestö FIFPro. Suomeen pelaajayhdistys perustettiin 1992 ja Unkariin jo pari vuotta aiemmin. Unkarin pelaajayhdistys liittyi kansainväliseen organisaatioon 1996. Suomalaiset näkivät kansainvälisen järjestäytymisen ajankohtaiseksi 2001.⁵¹ Suomen ja Unkarin myöhäinen ammattilaispelaajien organisoituminen osoittaa hyvin, että maat ovat myös tässä suhteessa lajin perifeerisiä alueita.

Maiden väliset erot ilmenevät myös organisaatioiden nimissä. Suomalainen järjestö sai nimekseen Jalkapallon pelaajayhdistys. Sen sijaan Unkarissa päädyttiin nimeen Ammattijalkapalloilijoiden organisaatio (The Organization of Professional Football Players). Lisäksi suomalaisen organisaation jäsenkunta on unkarilaista laaja-alaisempi, sillä pelaajayhdistyksen jäsenen sarjataso voi olla Veikkausliiga, miesten ykkönen ja kakkonen sekä naisten liiga ja ykkönen. Unkarin pelaajayhdistyksessä pelaajien professionaalisuuden taso on korkeampi, ja jäseniä onkin pää-

osin kahdelta miesten korkeimmalta sarjatasolta. Unkarissa pelaajayhdistyksen toiminnassa naiset ovat marginaalisessa asemassa. Pelaajaorganisaatiolla on kuitenkin suunnitelmia ulottaa toimintaansa sekä alemmille sarjatasoille että naisten jalkapalloon.⁵²

Pelaajayhdistysten perustamisen voi katsoa ilmentävän jalkapalloilun globalistumista. 1980-luvulta alkaen molempien maiden pelaajien määrä Länsi-Euroopan sarjoissa on lisääntynyt merkittävästi. Kyseiset pelaajat ovat näin tutustuneet ammattilaisuuden kärkimaihin, mikä osaltaan jouduttikin suomalaisen pelaajayhdistyksen perustamista. Jalkapallon globalisoituminen kansainvälisten kontaktien myötä on lisännyt maiden keskinäistä riippuvuutta, jolloin ”prosessit ovat myös ylittäneet kansallisia rajoja”. Prosessit voidaan nähdä myös ennakoimattomiksi, pitkäkestoisiksi sekä kontekstuaalisiksi.⁵³ Näin ollen yhtäältä on olemassa perusteita nähdä muutos homogenisaationa, johon sisältyy lisääntyvää riippuvuutta globaalista toimintaympäristöstä. Lisäksi, rinnakkain pelaajayhdistysten organisoitumisen syventyessä pelaajien asema on yleensä vahvistunut jalkapallofiguraatioissa esimerkiksi pelaajien sopimusten minimivaatimuksien kautta. Toisaalta heterogenisoitumista on nähtävissä ammattilaisuudessa ja naisjalkapalloilun eriytyvissä rooleissa. Valitettavasti negatiiviset seikatkin nousevat esiin. FIFPro:n vuonna 2012 julkistamassa *Black Book Eastern Europe* tutkimuksessa paljastuu seikkoja liittyen palkanmaksun laiminlyöntiin, väkivaltaan, kiusaamiseen, rasismiin sekä ottelumanipulointiin Itä-Euroopan maissa.⁵⁴

Jalkapallo-organisaatioiden määrittelyminen ja paikantaminen on myös kiinnostava kysymys. Sekä Suomessa että Unkarissa jalkapalloseuroja määriteltiin taloudelliseksi yksiköiksi ensimmäisen kerran vuosituhatlukuun taitteessa. Unkarissa tämä tapahtui poliittisella linjauksella, joka sisältyi vuoden 1998 liikuntalain muutokseen.⁵⁵ Säädos koski kaikkia seuroja, jotka pelasivat korkeimmalla sarjatasolla. Myös Suomessa jalkapalloseuroilta edellytettiin laadukkaampaa ja ammattimaisempaa toimintaa. Suomessa – toisin kuin Unkarissa – seurat voivat päättää, toimivatko ne liikeyritysperiaatteella.

Tutkimusteemojen tarkastelu ja aineiston analysointi luo edellytyksiä käsitteellistä 1980-luvun jälkeistä huippujalkapallon muutosta. Edellä esitetyn analyysin tulokseksi muodostettiin taulukko, joka havainnollistaa vertailumaiden pelaajien poikkeavaa asemaa kansallisissa jalkapallo-organisaatioissa. Esimerkiksi koko huippujalkapallon käsite määrittellään

Taulukko 1. Jalkapalloilijoiden aseman muutos Suomen ja Unkarin pääsarjatasoilla 1980-luvulta lähtien

SUOMI			
	1980- & 1990-luvut	2000-luku	2010-luku
Ajanjakson luonnehdinta	Orastava ammattilaisuus	Lisääntyvä globalisoituminen; ”Kultainen sukupolvi”	Kohti selkeitä ammattilaiskäytäntöjä
Pelaajan asema	Harrastelija / Sivutoiminen; lisääntyvästi päätoimisia	Sivutoiminen / Päätoiminen	Päätoiminen / Sivutoiminen
Työsuhde	Siviilityö	Työsopimus seuran kanssa	Työsopimus seuran kanssa; Kiinteä asema lähes ”tavanomaisena” työntekijänä
Ansiot / tulot	Palkkio	Palkka ja bonukset	Palkka ja bonukset
Pelaajasiirrot	Lisääntyviä siirtoja Suomeen ja Suomesta	”Kultaisen sukupolven” parhaat vuodet	”Pelaajakasvattaja”; lisääntyvästi pelaaja-agentteja
Seuramuoto	Yhdistys	Liikeyritys	Liikeyritys
UNKARI			
Ajanjakson luonnehdinta	Piiloammattilaisuus; muutoksen käynnistyminen	Keinoja pelaajien sääntelyyn; Lisääntyvä integroituminen globaaliin	Suotuisa ympäristö ammattipelaajille
Pelaajan asema	Valtioammattilainen; Päätoiminen jalkapalloilija	Päätoiminen jalkapalloilija	Päätoiminen jalkapalloilija; ”yritysammatilainen”
Työsuhde	Yritysten palkkaama työntekijä; Pelaajan perustama kommandiittiyhtiö	”Omatoimityöntekijä”; Työsopimus seuran kanssa	Työsopimus selkeine säädöksineen
Ansiot / tulot	Palkka ja bonukset; bondit; ”veronkierto”	Laskuttamisen kautta; Mainossopimukset; Palkka ja bonukset;	Palkka ja bonukset
Pelaajasiirrot	Pelaajamarkkinoiden avautuminen asteittain vuodesta 1979	”Kasvattajamaa”; Kasvava määrä pelaaja-agentteja	”Kasvattajamaa”; Lähes täysin pelaaja-agenttien organisoimana
Seuramuoto	Yleisseuroja ennen 1990; Yhden lajin seuroja myöhemmin	Liikeyritys (lain määrittämänä)	Liikeyritys (lain määrittämänä)

Suomessa ja Unkarissa eri tavoin, ja pelaajayhdistysten toiminta kohdistuu poikkeavasti eri tasolla pelaaviin jalkapalloilijoihin. Hahmotellessamme pelaajien aseman muutosta konstruoimme 1980-luvulta nykypäiviin kolme vaihetta, jotka kuvaavat pelaajien ammattimaistumisen prosessia maiden pääsarjatasoilla. Vaiheita perustelemme siten, että ne luonnehtivat tarpeeksi poikkeavia ajanjaksoja ja samalla ne luonnehtivat molempien maiden erikoispiirteitä.

Yhteenveto

Erilaiset lähtökohdat ja muutosvaiheet selittävät huippujalkapalloilijoiden poikkeavia asemia Suomessa ja Unkarissa. Myös globaaleilla tekijöillä on ollut vaikutuksensa siihen, millaiseksi kansallisten jalkapallotoimijoiden asema on muotoutunut eri aikoina.

Artikkelimme ensimmäisenä tutkimuskysymyksenä lähdimme selvittämään, kuinka huippujalkapalloilijoiden asema on muuttunut Unkarin ja Suomen pääsarjatasoilla 1980-luvulta alkaen. Lähtökohtaisesti huippujalkapalloilijan ja ammattilaispelaajan käsitteet on ymmärretty kohde-maissa toisistaan poikkeavasti. Ammattilaisuuden muutos kumpuaa maiden sosiaalisesta, taloudellisesta, kulttuurisesta ja poliittisesta taustasta. Unkarissa lähtökohtana on ollut maan sosialismin aikainen tapa organisoida huippu-urheilua. Suomessa sen sijaan on ponnistettu vahvasta urheilun kansalaisyhteiskunnasta. Näin ollen pelaajien ammattilaisasemaa on toteutettu poikkeavista lähtökohdista. Esimerkiksi Unkarissa valtion rooli on säilynyt huippujalkapallossa vahvana yhteiskuntajärjestelmän muuttumisen jälkeenkin. Poliittinen ulottuvuus on vahvistunut entisestään vuoden 2010 jälkeen, kun jalkapalloilijoiden verotuskäytäntöjä yksinkertaistettiin. Samalla eri kanavien kautta jalkapalloon ohjautui lisää valtion tukea. Suomen Veikkausliigassa seurat kilpailevat menestyksestä markkinavetoisessa järjestelmässä, joka on ymmärrettävästi vaikuttanut myös pelaajien asemaan. Tosin vielä tänäänkin ainoastaan harvasta liiga-seurasta voidaan puhua täysin ammattimaisena.

Molempien maiden jalkapallo-organisaatiot ovat integroituneet lisääntyvässä määrin globaaliin jalkapallojärjestelmään. Tätä muutosta havainnollistavat oivallisesti molempien maiden pelaajayhdistysten toimet.

Esimerkiksi kelpaavat pelaajien asemaa koskevien sääntöjen standardointi, jolloin myös entistä useampi osakkeenomistaja on mukana normitustyössä. FIFPro:n, UEFA:n ja Euroopan komission allekirjoittama sopimus ammattilaispelaajan sopimuksen minimivaatimuksesta on myös osoitus yhteisestä normittamisesta⁵⁶. Perustellusti voidaan kuitenkin sanoa, että kummankaan maan ammattilaispelaajien status ei ole samalla tasolla verrattuna “tavalliseen” palkansaajaan.

Artikkelimme toisena tutkimuskysymyksenä lähdimme selvittämään, millaisia vaiheita ja eroja suomalaisten ja unkarilaisten huippupelaajien asemassa on ollut 1980-luvulta alkaen? Tutkimuslöydökset antavatkin mahdollisuuden tyyptellä kolme huippujalkapalloilijan asemaa maiden pääsarjatasoilla 1980-luvulta nykypäiviin.

Suomessa 1980-luvulla pelaajat olivat harrastelijoita ja sivutoimisia jalkapalloilijoita. Kyseisenä vuosikymmenenä päätoimisten määrä kuitenkin alkoi lisääntyä, mikä oli osoitus myös urheilukulttuurin kiihtyvistä eriytymisestä. Urheilun kansalaistoimintaperustasta oltiin irtautumissa kohti huippu-urheilun markkinaperusteisuutta. 2000-luvulle siirryttäessä ei enää toimittu harrastajapohjalta, vaan pelaajat olivat vähintäänkin sivutoimisia. 2010-luvulle siirryttäessä päätoimisuus on vallannut lisää alaa, joskaan seurojen rajalliset resurssit eivät edelleenkään mahdollista täysammattilaisia käytäntöjä.

Unkarissa sosialismin ajanjakso mahdollisti jalkapalloilijoiden pelamisen päätoimisina valtioammattilaisina. Sosialismin jälkeen 2000-luvulla huippupelaajat olivat edelleen päätoimisia, joskin palkanmaksajien kirjo oli laajentunut. 2010-luvulla päätoimisia unkarilaisia jalkapalloilijoita voidaan pitää yhdenlaisina ”yritysammatilaisina”, joiden on lunastettava taidoillaan ja näytöillään asemansa jalkapallo-organisaation markkinoilla.

Huippujalkapalloilijoiden aseman muutokset sekä Suomessa että Unkarissa ovat osa yleisempää jalkapalloilun markkinallistumista. Onkin olemassa jo jonkin verran tutkimusnäyttöä, jonka mukaan globalisaatiota seurannut professionaalistuminen on muuttanut seurakäytäntöjä sekä jalkapalloseurojen hallintoa. Samalla jalkapalloilijoiden asema on ollut jatkuvassa muutoksessa. Juuri tämän vuoksi figuraatiososiologinen tarkastelu on sekä toteutuneita muutoksia että jalkapallon organisoitumisen nykytilaa ajatellen sangen hedelmällistä. Erityisen kiinnostavaa olisi jatkossa tutkia yksittäisten pelaajien urapolkuja harrastajatasolta ammattilaiskentille. Myös naisjalkapalloilun ammattimaistuminen ansaitsisi

kohdennettuja tutkimuskatseita. Tutkimusalan teoriankehittelyä ajatellen Dunningin ammattilaistypologiaa olisi hyödyllistä syventää ja laajentaa.

(Tutkimusta on rahoittanut Jyväskylän yliopiston Liikuntatieteellinen tiedekunta sekä Jenny ja Antti Wihurin rahasto.)

Lähteet

- Aalto, S., Lehtola, E.V., Sulkava, E. & Tiitta, A. (2007). *Tähtien tarina: Helsingin jalkapallokubi 100 vuotta*. Helsinki: Helsingin jalkapallokubi.
- András, K. (2003). *Üzleti elemek a sportban, a labdarúgás példáján [Liiketoiminnan elementit urheilussa, esimerkkinä jalkapallo]*. Budapest: Vállalatgazdaságtan Tanszék. Viitattu 25.3.2015. http://phd.lib.uni-corvinus.hu/150/1/andras_krisztina.pdf.
- Dénes, T., Sándor M. & B. Bába, É. (2013). *A magyar labdarúgás története I. [The history of Hungarian football I.]*. Debrecen: Campus K. Viitattu 3.6.2015. <https://dea.lib.unideb.hu/dea/handle/2437/195412>.
- Dóczi, T. (2012). Gold fever(?): Sport and national identity - the Hungarian case. *International Review for the Sociology of Sport*, 47(2), 165–182.
- Dunning, E. (1999). *Sport matters: Sociological studies of sport, violence, and civilization*. London: Routledge.
- FIFA. (2015). FIFA ranking. Viitattu 9.6.2015. <http://www.fifa.com/index.html>.
- FIFA. (2010). Regulations on the status and transfer of players. Viitattu 2.4.2015. http://www.fifa.com/mm/document/affederation/administration/01/27/64/30/regulationsstatusandtransfer2010_e.pdf.
- FIFPro. (2012a). Black Book Eastern Europe. The problems professional footballers encounter: research. FIFPro Services BV.
- FIFPro. (2012b). FIFPro, UEFA, ECA, EPFL sign minimum requirements. Viitattu 2.4.2015. <http://www.fifpro.org/en/news/fifpro-uefa-eca-epfl-sign-minimum-requirements>.
- FIFPro. (2015). Members. Viitattu 2.4.2015 <http://www.fifpro.org/en/>.
- Giulianotti, R. & Robertson, R. (2007). *Globalization and sport*. Malden (Mass.): Blackwell.
- Giulianotti, R. & Robertson, R. (2009). *Globalization & football*. Los Angeles: SAGE.
- Hadas, M. (2000). Football and social identity: The case of Hungary in the twentieth century. *Sport Historian* 20(2) 43–66.
- Hungarian Telegraphic Office. (2000). Elfogadták a sporttörvényt [Liikuntalaki hyväksyttiin]. 19.12.2000. Viitattu 23.3.2015. <http://archiv1988-2005.mti.hu/Pages/HirSearch.aspx>.
- Itkonen, H. & Nevala, A. (2006). Suomalaisen jalkapalloilun kaudet ja urheilukulttuurin muutos.

- Itkonen, H. & Nevala, A. (2007a). Jalkapallo, maailma ja Suomi. Teoksessa H. Itkonen & A. Nevala (toim.) *Kuningaspelin kentät: Jalkapalloilu paikallisena ja globaalina ilmiönä* Helsinki: Gaudeamus, 11–20.
- Itkonen, H. & Nevala, A. (2007b). Jalkapallo, tulevaisuus, tutkimus. Teoksessa H. Itkonen & A. Nevala (toim.) *Kuningaspelin kentät: Jalkapalloilu paikallisena ja globaalina ilmiönä*. Helsinki: Gaudeamus, 241–248.
- Itkonen, H., Nevala, A. & Giulianotti, R. (2014). Paikallista kentiltä kansainvälisille viheriöille: Suomalaisten naisjalkapalloilijoiden liikkuvuus. Teoksessa H. Roiko-Jokela, & E. Sironen (toim.) *Suomen urheiluhistoriallisen seuran vuosikirja*. Porvoo: Bookwell Oy, 155–174.
- Maguire, J. A. (2001). *Global sport: Identities, societies, civilizations*. Uusintapainos. Cambridge, UK: Polity Press.
- Maguire, J. & Pearton, R. (2010). The impact of elite labour migration on the identification, selection and development of European soccer players. *Journal of Sports Sciences* 18(9), 759–769.
- Molnar, G. (2002). *Globalization: The structural changes of the Hungarian sport life after the communist regime*. Miami University, Physical Education, Health, and Sport Studies. Master's Thesis. Viitattu 6.2.2015. https://etd.ohiolink.edu/ap/10?0::NO:10:P10_ACCESSION_NUM:-miami1032304276.
- Molnar, G. (2007). Hungarian Football: A Socio-Historical Overview. *Sport in History* 27(2), 293–317.
- Molnar, G., Doczi, T. & Gál, A. (2011). Socio-cultural organisation of Hungarian football. Teoksessa H. Gammelsæter & B. Senaux (toim.) *The organisation and governance of top football across Europe: An institutional perspective*. New York: Routledge, 253–267.
- Murphy, P., Sheard, K. & Waddington, I. (2000). Figurational sociology and its application to sport. Teoksessa J. Coakley & E. Dunning (toim.) *Handbook of sports studies* SAGE, 93–107.
- N. Pal, J. (s.a.). Idegenlégiósok - futball-emigránsok [Jalkapallosiirtolaisia]. Viitattu 13.3.2015. http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/idegenlegiosok_futball_emigransok/.
- Nevala, A. (2010). Kyläkisoista viihdetuotteeksi. Käännekohtia MM-jalkapallon historiassa. *Kasvatus & Aika* 2/2010.
- Polley, M. (2004). *The history of sport in Britain, 1880-1914*. vol. 4, *sport and money*. London: Routledge.
- Suomen Palloliitto. (1990). *Jalkapallokirja*. Helsinki: Suomen Palloliitto.
- Szymanski, S. & Kuypers, T. (2000). *Winners and losers: The business strategy of football*. London: Penguin.
- Taylor, M. (2002). Work and play: The professional footballer in England c.1900 - c.1950, *The Sports Historian* (22)1, 16–43.
- Urheilumuseo (s.a.). SM-sarjasta Veikkausliigaan. Viitattu 5.4.2015. <http://www.urheilumuseo.fi/portals/47/veikkausliiga/perustaminen.htm>.
- Vehmas, H. & Ilmanen, K. (2013). Finland. Teoksessa K. Hallmann & K. Petry (toim.) *Comparative sport development: Systems, participation and public policy*. New York: Springer, 47–60.
- Williams, J. (2013). *Globalising women's football: Europe, migration and professionalization*. New York: Peter Lang.

Viitteet

- 1 Itkonen & Nevala 2007a , 11–12.
- 2 Itkonen & Nevala 2007a, 12.
- 3 Nevala 2010; Polley 2004, 192.
- 4 Szymanski & Kuypers 2000, 88; Taylor 2002, 17.
- 5 FIFA 2010, 9.
- 6 Vehmas & Ilmanen 2013, 52.
- 7 Giulianotti & Robertson 2007; Itkonen & Nevala 2007a, 18; Maguire 2001, 40.
- 8 Giulianotti & Robertson 2009, 47.
- 9 Maguire 2001, 91.
- 10 Murphy, Sheard & Waddington 2000, 95.
- 11 Dunning 1999, 115.
- 12 Itkonen & Nevala 2007b, 244; Molnar, 2002, 3.
- 13 Muutama teos tekijöistä löytyy lähdeluettelosta.
- 14 Muutama teos tekijöistä löytyy lähdeluettelosta.
- 15 Williams 2013, 56.
- 16 Itkonen, Nevala, & Giulianotti 2014, 157.
- 17 Hadas 2000, 47.
- 18 Molnar, Doczi, & Gál 2011, 255; Dénes, Sándor Mihály & B. Bába 2013, 120.
- 19 Molnar 2007, 312–313.
- 20 FIFA on kansainvälisen jalkapallon kattojärjestö; FIFA men's ranking.
- 21 Tibor Gruborovicsin haastattelu 19.03.2015.
- 22 Mihály Muszbekin haastattelu 04.06.2014.
- 23 Ibid; József Szeilerin haastattelu 27.05.2014.
- 24 András 2003, 132.
- 25 Molnar 2002, 72.
- 26 Hungarian Telegraphic Office, 2000.
- 27 Eurooppalaisen jalkapallon kattojärjestö.
- 28 András 2003, 49.
- 29 Simplified entrepreneurial tax and contribution regime.
- 30 Gábor Horváthin haastattelu 27.03.2015.
- 31 N. Pal s.a.
- 32 Janos Csankin haastattelu 30.5.2014.
- 33 József Szeilerin haastattelu 27.05.2014.
- 34 Maguire & Pearton 2000, 767.
- 35 János Csankin haastattelu 30.5.2014.
- 36 Dóczy 2012, 166.
- 37 Aalto ym. 2007, 12.

- 38 Itkonen & Nevala 2006, 69–75; Itkonen & Nevala 2007a, 13–19.
- 39 FIFA men's ranking.
- 40 Urheilumuseo s.a.
- 41 Jalkapallokirja 1990.
- 42 Kari Martosen haastattelu 4.9.2014.
- 43 Ibid.
- 44 Aalto ym. 2007, 57.
- 45 Aalto ym. 2007, 58.
- 46 Markus Juholan haastattelu 17.03.2015.
- 47 Ibid.
- 48 Ibid.
- 49 Aalto ym. 2007, 227.
- 50 Urheilumuseo s.a.
- 51 FIFPro 2015.
- 52 Gábor Horváthin haastattelu 27.03.2015; Markus Juholan haastattelu 17.03.2015.
- 53 Murphy et al. 2000, 98.
- 54 FIFPro 2012a, 12.
- 55 András 2003, 18.
- 56 FIFPro 2012b.